

Brussel, 22.7.2014
COM(2014) 477 final

**MEDEDELING VAN DE COMMISSIE AAN HET EUROPEES PARLEMENT, DE
RAAD, HET EUROPEES ECONOMISCH EN SOCIAAL COMITÉ EN HET COMITÉ
VAN DE REGIO'S**

Naar een geïntegreerde aanpak van cultureel erfgoed voor Europa

MEDEDELING VAN DE COMMISSIE AAN HET EUROPEES PARLEMENT, DE RAAD, HET EUROPEES ECONOMISCH EN SOCIAAL COMITÉ EN HET COMITÉ VAN DE REGIO'S

Naar een geïntegreerde aanpak van cultureel erfgoed voor Europa

1. INLEIDING: CULTUREEL ERFGOED OP DE AGENDA VAN DE EU

1.1. Een aanwinst voor iedereen, en ieders verantwoordelijkheid

Het Europees cultureel erfgoed is in zowel materiële als immateriële vorm een gemeenschappelijk bezit - een erfenis van vorige generaties Europeanen, en wat wij de volgende generaties nalaten. Het is een onvervangbare bewaarplaats van kennis en een waardevol middel om economische groei, werkgelegenheid en sociale cohesie te bewerkstelligen. Het verrijkt het persoonlijke leven van honderden miljoenen mensen, is een bron van inspiratie voor denkers en kunstenaars, en een prikkel voor culturele en creatieve bedrijfstakken. Ons culturele erfgoed en de wijze waarop wij het behouden en benutten, bepalen in belangrijke mate de plaats van Europa in de wereld en de aantrekkingskracht van ons continent als plek om te wonen, te werken en te bezoeken.

Cultureel erfgoed is een gedeelde rijkdom en een gemeenschappelijk goed. Net als soortgelijke goederen staat het bloot aan overexploitatie en onderfinanciering, die kunnen leiden tot verwaarlozing, verval, en in sommige gevallen vergetelheid. Zorg voor ons erfgoed is daarom onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Bescherming van het erfgoed is in de eerste plaats een zorg van nationale, regionale en plaatselijke overheden. De Europese Unie heeft een rol te spelen die overeenkomt met de EU-Verdragen en die het subsidiariteitsbeginsel eerbiedigt.

In de preambule van het Verdrag betreffende de Europese Unie wordt gesteld dat de ondertekenende partijen worden 'geïnspireerd door de culturele, religieuze en humanistische tradities van Europa'. Krachtens artikel 3, lid 3, ziet de EU "toe op de instandhouding en de ontwikkeling van het Europese culturele erfgoed". Artikel 167, lid 1, van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie luidt: "De Unie draagt bij tot de ontplooiing van de culturen van de lidstaten onder eerbiediging van de nationale en regionale verscheidenheid van die culturen, maar tegelijk ook de nadruk leggend op het gemeenschappelijk cultureel erfgoed." In het VWEU wordt ook het specifieke karakter van het erfgoed voor het behoud van culturele diversiteit erkend, alsmede de noodzaak om te zorgen dat het wordt beschermd in de interne markt¹.

¹ Krachtens artikel 36 VWEU zijn verboden of beperkingen van invoer, uitvoer of doorvoer toegestaan ter bescherming van nationaal, artistiek, historisch of archeologisch bezit. Richtlijn 93/7/EEG betreffende de teruggave van cultuuroederen die op onrechtmatige wijze buiten het grondgebied van een lidstaat zijn gebracht werd krachtens artikel 114 VWEU vastgesteld om de teruggave van cultuuroederen die in de zin van artikel 36 VWEU als nationaal bezit worden aangemerkt te waarborgen. Deze richtlijn is nu herschikt door Richtlijn 2014/60/EU. In Verordening (EG) nr. 116/2009 van de Raad worden bepalingen vastgesteld om aan de buitengrenzen van de Gemeenschap een eenvormige controle op de uitvoer van cultuuroederen te waarborgen. In artikel 107, lid 3, onder d, VWEU, is bepaald dat als verenigbaar met de interne markt kunnen worden beschouwd: "Steenmaatregelen om de cultuur en de instandhouding van het culturele erfgoed te bevorderen, wanneer door deze maatregelen de voorwaarden inzake het handelsverkeer en de mededingingsvoorwaarden in de Unie niet zodanig worden veranderd dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad;"

Sinds de vaststelling van de Europese Agenda voor cultuur² in 2007 is het erfgoed een prioriteit in de Werkplannen voor cultuur van de Raad. De samenwerking op Europees niveau kreeg haar beslag door middel van de open coördinatiemethode³. Het politieke belang is op EU-niveau gestaag toegenomen - belanghebbenden op het gebied van cultuur en erfgoed hebben onlangs in de verklaring over een nieuw Europees verhaal het volgende onder de aandacht gebracht⁴: "Europa moet als politiek orgaan de waarde van het culturele erfgoed erkennen. Uit ons erfgoed blijkt wat het door de eeuwen heen heeft betekend om Europeaan te zijn. Het is een krachtig instrument om een gevoel van verbondenheid tussen Europese burgers te smeden."

Nationale verantwoordelijkheden en EU-optreden zijn niet in strijd met elkaar: het erfgoed is altijd zowel een lokale als Europese aangelegenheid. Het heeft zich in de loop der tijd gevormd, over grenzen en door gemeenschappen heen. Het erfgoed bestaat uit lokale verhalen die *tezamen* de geschiedenis van Europa uitmaken.

Deze mededeling is tot stand gekomen na jaren van dialoog met EU-voorzitterschappen en belanghebbenden⁵. Ze beantwoordt aan het verzoek dat de Raad de Commissie dit jaar deed om "voort te gaan met de analyse van het economische en sociale effect van het culturele erfgoed in de EU, en bij te dragen aan de ontwikkeling van een strategische aanpak voor cultureel erfgoed"⁶. In de mededeling wordt beschikbare informatie over de economische en sociale gevolgen van het culturele erfgoed onder de loep genomen. Ze bevat ook plannen ter verbetering van de wetenschappelijke basis (zie punt 1.2) en een verkenning van de uitdagingen en kansen voor de erfgoedsector (zie punt 1.3).

Overeenkomstig de doelstellingen van de Europese Agenda voor cultuur wordt in deze mededeling een EU-aanpak van erfgoed gepresenteerd die verschillende beleidsgebieden omspant (deel 2). Vervolgens worden de beschikbare hulpmiddelen op EU-niveau uiteengezet, als aanvulling op nationale en regionale programma's, teneinde de intrinsieke en sociale waarde van het erfgoed te helpen beschermen en ontwikkelen (punt 2.1), de bijdrage aan de economische groei en werkgelegenheid te versterken (zie punt 2.2), en het potentieel voor de publieksdiplomatie van de Europese Unie te verbeteren (zie punt 2.3).

Ten slotte bevat de mededeling een beschrijving van de beschikbare maatregelen ter versterking van de beleidssamenwerking op verschillende niveaus en projecten die worden ontwikkeld ter ondersteuning van nieuwe modellen van erfgoedbeheer (punten 3 en 4).

Hoofddoel is om lidstaten en belanghebbenden te helpen optimaal gebruik te maken van de aanzienlijke steun voor erfgoed die er uit hoofde van de EU-instrumenten beschikbaar is, om vorderingen te boeken op de weg naar een beter geïntegreerde aanpak op nationaal en EU-niveau, en om van Europa uiteindelijk een laboratorium voor op erfgoed gebaseerde innovatie te maken⁷.

² COM (2007)242 definitief en Resolutie van de Raad van 16 november 2007 over een Europese Agenda voor cultuur

³ ec.europa.eu/culture/policy/strategic-framework/european-coop_en.htm

⁴ ec.europa.eu/debate-future-europe/new-narrative/pdf/declaration_en.pdf

⁵ Tijdens het opstellen van deze mededeling is dankbaar gebruik gemaakt van de werkzaamheden die onder opeenvolgende EU-voorzitterschappen zijn verricht door de groep "EU en cultureel erfgoed", in de eerste plaats de verklaring van Brugge onder het Belgische voorzitterschap in 2010 (www.culture-dev.eu/pdf/fr/DeclarationofBrugesEN.pdf) en de voortzetting van de Litouwse (2013) en Griekse (2014) voorzitterschappen. Het European Heritage Heads Forum, het European Heritage Legal Forum, alsmede de European Heritage Alliance 3.3 hebben eveneens belangrijke bijdragen geleverd.

⁶ Conclusies van de Raad inzake cultureel erfgoed als strategisch middel voor duurzame ontwikkeling in Europa, aangenomen op 21 mei 2014: [register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN & f = ST % 20129% 202014% 20INIT](http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%202014%20INIT)

⁷ ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/cultural-heritage_en.htm

1.2. Een ondergewaardeerde bijdrage aan economische groei en sociale cohesie

Het erfgoed kent vele aspecten: culturele, fysieke, digitale, ecologische, menselijke en sociale. De zowel economische als intrinsieke waarde hangt af van deze verschillende aspecten en van het verkeer van bijbehorende diensten. De economische waarde van het erfgoed is kort geleden voorwerp van onderzoek geweest⁸, maar de beschikbare schattingen van het belang ervan zijn onvolledig.

Er ontbreken met name EU-brede gegevens. Uit de sectorale en landenstudies blijkt echter dat de erfgoedsector een belangrijke bijdrage levert aan de economie. Volgens het Europees Verbond van het Bouwbedrijf kwam 27,5 % van de waarde van de Europese bouwsector in 2013 voor rekening van renovatie en onderhoud⁹. In Frankrijk heeft het erfgoed in 2011 8,1 miljard EUR opgebracht¹⁰. Britse studies hebben uitgewezen dat de historische omgeving een hoog rendement op investeringen kan opleveren: elk geïnvesteerd Brits pond kan in tien jaar tijd tot 1,60 Brits pond aan extra economische activiteit genereren¹¹.

Het erfgoed heeft gunstige neveneffecten op andere economische sectoren. Zo kan toerisme naar schatting 415 miljard EUR bijdragen aan het bbp van de EU¹² en zijn 3,4 miljoen toeristische ondernemingen goed voor 15,2 miljoen banen¹³, waarvan er vele direct of indirect verband houden met erfgoed. 27 % van de EU-reizigers geeft aan dat cultureel erfgoed een belangrijke rol speelt bij de keuze van een reisbestemming. In 2013 bezocht 52 % van de EU-burgers ten minste één historisch monument of één historische locatie en 37 % een museum of galerij in eigen land; 19 % bezocht een historisch monument of historische locatie in een andere lidstaat¹⁴. Erfgoed kan daarom mede het imago van steden en regio's versterken, en zo talent aantrekken en toerisme bevorderen.

Technologie biedt de erfgoedsector economische meerwaarde: gedigitaliseerd cultureel materiaal kan worden gebruikt voor een mooiere bezoekerservaring, en voor het ontwikkelen van educatieve inhoud, documentaires, toeristische toepassingen en spelletjes.

Erfgoed kan sociale cohesie en integratie zeer ten goede komen door verwaarloosde gebieden nieuw leven in te blazen, lokale werkgelegenheid te scheppen en gedeelde inzichten en een gemeenschapsgevoel te bevorderen. De sector biedt voor zowel jongeren als ouderen aanzienlijke kansen op het gebied van educatie en vrijwilligerswerk¹⁵ en bevordert de dialoog tussen culturen en generaties.

Het is echter van belang het inzicht in de daadwerkelijke en potentiële rol van het erfgoed in beleidsontwikkeling te verbeteren om de kwaliteit van systematische gegevens over de economische en sociale effecten te verhogen. Dit zal mede mogelijk worden gemaakt door het project **"Cultureel Erfgoed telt voor Europa: naar een Europese index voor het**

⁸ www.eenc.info/news/the-social-and-economic-value-of-cultural-heritage-literature-review

⁹ www.fiec.eu/en/library-619/key-figures.aspx

¹⁰ www.economie.gouv.fr/files/03-rapport-igf-igac-culture-economie.pdf

¹¹ hc.english-heritage.org.uk/content/pub/HC-Eng-2010

¹² www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/european_union2014.pdf; ECB- referentiewisselkoers, Amerikaanse dollar/Euro voor 2013 is 1,3281

¹³ EPP.Eurostat.ec.Europa.EU/statistics_explained/index.php/Tourism_industries_-_economic_analysis

¹⁴ Eurobarometer-enquête naar de opvattingen van de Europese burgers over toerisme ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_328_en.pdf EUROBAROMETER

¹⁵

www.europanostra.org/UPLOADS/FILS/Amsterdam_declaration_as%20adopted%20by%20GA_11062_011.pdf

waarderen van cultureel erfgoed", dat in 2013 is gestart en wordt gefinancierd door het programma Cultuur van de EU. Het project houdt in dat, uit de gehele EU, bestaand onderzoek en bestaande gegevens over de invloed van het culturele erfgoed op de samenleving en de economie worden verzameld en geanalyseerd. De resultaten worden medio 2015 verwacht. Over algemenere cultuurgegevens is Eurostat begonnen een reeks regelmatige Europese statistieken te ontwikkelen, waarvan in 2015 resultaten worden verwacht.

1.3. Een sector die onderhevig is aan verandering: erfgoed als bron van sociale innovatie voor slimme, duurzame en inclusieve groei.

Uitdagingen...

De erfgoedsector staat op een kruispunt.

De overheidsbegrotingen krimpen en de deelname aan traditionele culturele activiteiten neemt af¹⁶.

Verstedelijking, globalisering en technologische veranderingen zorgen voor een diversificatie van potentiële doelgroepen.

Een toestroom van toeristen biedt voor- en nadelen: de inkomsten stijgen, maar de fysieke druk en de druk op het milieu eveneens.

Door de digitalisering en online toegankelijkheid van culturele inhoud komen traditionele modellen op losse schroeven te staan, veranderen waardeketens en worden nieuwe benaderingen van ons culturele en artistieke erfgoed noodzakelijk.

De handel in culturele artefacten blijft een ernstig probleem dat om Europese en internationale actie vraagt.

Het culturele erfgoed kan gevaar lopen door de opwarming van de aarde en de klimaatverandering, met name de zeespiegelstijging en toename van extreme weersomstandigheden.

Deze problemen moeten stuk voor stuk worden aangepakt om de duurzaamheid van het Europese culturele erfgoed te waarborgen.

De erfgoedsector moet zich ook beheers- en bedrijfsmodellen eigen maken en nieuwe beroepsvaardigheden ontwikkelen, en de samenwerking met autoriteiten moet niet gebeuren in de vorm van eenmalige, afzonderlijke maatregelen, maar door de benutting en het behoud van het erfgoed deel te laten uitmaken van bredere plannen op de lange termijn. Ook de betrokkenheid van particuliere belanghebbenden door middel van publiek-private partnerschappen moet verder worden uitgediept.

Het is duidelijk dat veel terreinen van het overheidsbeleid invloed hebben op het erfgoed en dat het erfgoed op zijn beurt van grote invloed is op andere beleidsterreinen. Daarom is een meer geïntegreerde aanpak ter instandhouding, bevordering en herwaardering van erfgoed nodig. Zo wordt recht gedaan aan het veelvormige aandeel van dat erfgoed in de verwezenlijking van maatschappelijke en economische doelstellingen, alsmede aan de invloed op andere terreinen van het overheidsbeleid.

... en mogelijkheden

De erfgoedsector is zich al aan het vernieuwen om nieuwe uitdagingen het hoofd te bieden.

¹⁶ Speciaal Eurobarometer-verslag 399, 2013, over de toegang tot en deelname aan cultuur: ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf

Erfgoedbescherming spitst zich steeds meer toe op behoud en verbetering van een heel cultuurlandschap in plaats van afzonderlijke locaties, en wordt ook steeds meer mensgericht. Vroeger werd geprobeerd erfgoed te beschermen door het te isoleren van het dagelijkse leven. Nieuwe benaderingen zijn erop gericht om het volledig deel te laten uitmaken van de lokale gemeenschap. Locaties krijgen een tweede leven en betekenis die tegemoet komen aan hedendaagse behoeften en bekommernissen.

Digitalisering en online toegankelijkheid maken ongekeerde vormen van participatie mogelijk en boren nieuwe inkomstenbronnen aan. E-leermiddelen bevorderen een ruimere toegang tot culturele inhoud in woningen en op scholen en universiteiten, en stellen mensen in staat inhoud te genereren, te hergebruiken en een meerwaarde te geven, waardoor de waarde van culturele collecties stijgt.

Erfgoedlocaties worden openbare ruimten die zowel sociaal kapitaal als milieukapitaal genereren, de steden en regio's waar deze locaties te vinden zijn worden aanjagers van economische activiteit, alsmede kenniscentra, knooppunten van creativiteit en cultuur, plekken van maatschappelijke interactie en sociale integratie, kortom ze worden broedplaatsen van innovatie en dragen bij aan slimme, duurzame en inclusieve groei, overeenkomstig de doelstellingen van de EU 2020-strategie.

Musea en archieven in Europa ontwikkelen zich ook, onder meer door collecties te digitaliseren, ze in open netwerken aan elkaar te koppelen en ze op ruimere schaal beschikbaar te maken voor burgers (hoewel het percentage gedigitaliseerd erfgoed dat online beschikbaar is gering blijft vanwege de middelen die nodig zijn voor digitalisering en, in mindere mate, de vereffening van auteursrechten¹⁷).

Musea zijn steeds meer gemeenschapsgericht en worden gedragen door mensen en verhalen. Zo bieden ze op erfgoed gebaseerde verhalen die de persoonlijke anekdotes van leden van een gemeenschap met grotere historische gebeurtenissen verweven. Ze stemmen collecties af op doelgroepen en stellen die centraal in hun activiteiten, gaan het uitdiepen van gevoelige en moeilijke kwesties niet uit de weg, en laten moderne onderwerpen, die een grotere verscheidenheid aan doelgroepen aanspreken, aan bod komen.

Het behoud van het weefsel van de Europese identiteit en het tegelijkertijd genereren van duurzame groei en werkgelegenheid is voor historische steden en dorpen een complexe problematiek. Ze tonen echter ook aan dat verstandig erfgoedbeheer succesvol en duurzaam kan zijn, bijvoorbeeld door energie-efficiënt hergebruik van historische gebouwen en het stimuleren van groener vervoer en cultureel toerisme. Dankzij de aantrekkelijkheid van de stedelijke en natuurlijke omgeving, zijn erfgoedlocaties vaak verzamelplaatsen van culturele en creatieve bedrijfsactiviteiten. Een groot deel van het Europees cultureel erfgoed is ook ingebed in plattelandsgebieden en afgelegen regio's en is sterk verbonden met de natuurlijke omgeving; hier kunnen nieuwe vormen van gemeenschapsbeheer hun economische en sociale potentieel aanzienlijk verbeteren.

2. NAAR EEN GEÏNTEGREERDE AANPAK VAN HET CULTURELE ERFGOED.

Het culturele erfgoed staat centraal op de Europese Agenda voor cultuur, en levert een belangrijke bijdrage aan haar drie doelstellingen:

¹⁷ www.enumerate.EU/fileadmin/ENUMERATE/documents/ENUMERATE-Digitisation-Survey-2014.pdf

- *bevordering van culturele diversiteit en interculturele dialoog* – vanwege zijn intrinsieke en maatschappelijke waarde is erfgoed een cruciaal onderdeel
- *bevordering van cultuur als katalysator voor creativiteit* – erfgoed levert een bijdrage vanwege zijn directe en indirecte economische potentieel, waaronder ook het vermogen culturele en creatieve bedrijfstakken en makers en denkers te ondersteunen
- *bevordering van cultuur als een essentieel onderdeel van de internationale dimensie van de Unie* – Europese deskundigheid op het gebied van cultureel erfgoed wordt internationaal zeer gerespecteerd

Het beleid inzake onderhoud, herstel, toegankelijkheid en exploitatie van het culturele erfgoed zijn in de eerste plaats een nationale of lokale verantwoordelijkheid, maar het culturele erfgoed komt aan de orde in verscheidene EU-beleidssterreinen, waaronder cultuur, milieu, onderzoek en innovatie, onderwijs, regionaal beleid en douanesamenwerking.

Ter ondersteuning van de Europese Agenda voor cultuur is een nieuwe generatie EU-instrumenten ontwikkeld – in de eerste plaats Creatief Europa en de Horizon 2020-programma's – waaraan meer bekendheid moet worden gegeven en die beter moeten worden ingezet. De EU steunt belangrijke gezamenlijke inspanningen voor bescherming van erfgoed (bijvoorbeeld in het Parthenon en de locatie van Pompeï)¹⁸, financiert baanbrekend onderzoek en neemt deel aan de uitwerking van nieuwe, meer open verhalen over het erfgoed van Europa; zij draagt ook bij aan de bewustmaking door prijzen uit te loven en andere initiatieven, die vaak in samenwerking met het maatschappelijk middenveld worden ontplooid.

Ter versterking van de positie van Europa voor wat betreft de bescherming, restauratie en benutting van cultureel erfgoed, is het nodig om:

- de modernisering van de erfgoedsector te bevorderen, ter bewustmaking en werving van nieuwe doelgroepen
- een strategische aanpak van onderzoek en innovatie, kennisuitwisseling en slimme specialisatie toe te passen;
- de kansen die digitalisering biedt te grijpen; nieuwe doelgroepen te bereiken en met name jongeren bij cultureel erfgoed te betrekken;
- behoeften aan vaardigheden vast te stellen en de opleiding van beroepsbeoefenaren op het gebied van cultureel erfgoed te verbeteren
- door te gaan met de ontwikkeling van meer op participatie gerichte interpretatie- en bestuursmodellen die beter passen bij een modern Europa, dankzij een grotere betrokkenheid van de particuliere sector en het maatschappelijk middenveld.

Om deze doelstellingen te bereiken heeft de Europese erfgoedsector behoefte aan meer mogelijkheden om op grotere schaal te netwerken en aan intercollegiaal leren binnen en tussen de lidstaten.

¹⁸ In samenwerking met Europa Nostra ondersteunt de Europese Investeringsbank de bescherming van de in Europa zeven meest bedreigde gebieden, die elk jaar worden geselecteerd: www.europanostra.org/7_van_het_grootste_deel_van_het_gevaar

2.1. Verbetering van de intrinsieke en maatschappelijke waarde van het culturele erfgoed ter bevordering van culturele diversiteit en interculturele dialoog.

Onderzoek en innovatie

Een bundeling van middelen om de recentste technologieën toe te passen en nieuwe wetenschappelijke benaderingen te stimuleren kan het begrip, de bescherming en de verspreiding van cultureel erfgoed aanzienlijk verbeteren. De EU ondersteunt al heel lang onderzoek van cultureel erfgoed uit hoofde van de kaderprogramma's voor onderzoek, ter bevordering van topkwaliteit van de EU in erfgoedonderzoek.

Krachtens het **zevende kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling** is ongeveer 100 miljoen EUR geïnvesteerd in projecten die verband houden met de belangrijkste aspecten van bescherming, instandhouding en verbetering van het culturele erfgoed, met tevens aandacht voor culturele interacties, musea, identiteiten en taalkundige verscheidenheid, cultuurlandschappen en specifieke onderzoeksinfrastructuren.

Het **gezamenlijke programmeringsinitiatief "Cultureel erfgoed en veranderingen in het aardsysteem"** is een innovatief en op samenwerking gebaseerd onderzoeksinitiatief dat erop is gericht nationale onderzoeksprogramma's te stroomlijnen en coördineren, opdat er doeltreffender en doelmatiger gebruik kan worden gemaakt van schaarse financiële middelen, er synergieën kunnen worden benut en er dubbel werk kan worden vermeden¹⁹.

Horizon 2020 is het nieuwe EU-kaderprogramma voor onderzoek en innovatie; tussen 2014 tot 2020 is hiervoor bijna 80 miljard EUR beschikbaar. Het zal de positie van de EU versterken ten aanzien van de bescherming, restauratie en benutting van cultureel erfgoed, en de samenwerking tussen onderzoekers met betrekking tot een breed scala van thema's ondersteunen. Er zullen mogelijkheden voor onderzoek en innovatie die aan erfgoed gerelateerd zijn beschikbaar zijn in het kader van alle drie de pijlers van het programma: uitmuntende wetenschap, industrieel leiderschap en maatschappelijke uitdagingen. De Europese Unie steunt de toepassing van baanbrekende wetenschap ter bescherming van het erfgoed; de ontwikkeling van meer inclusieve interpretaties van het verleden; en nieuwe methoden voor verspreiding en kennisuitwisseling. In de Europese routekaart voor onderzoeksinfrastructuren wordt voorrang gegeven aan de oprichting van een nieuwe digitale Europese onderzoeksinfrastructuur voor techniek en geesteswetenschappen (DARIAH).²⁰

Door middel van onderzoek en innovatie wordt gekeken naar de overdracht van Europees cultureel erfgoed, veranderende patronen van identiteitsvorming, de soms controversiële erfenis van Europese oorlogen, de Europese intellectuele basis en culturele rol in de wereld en de rijke Europese collecties archieven, musea en bibliotheken. Bij dit alles zal gebruik worden gemaakt van de technologische mogelijkheden die het digitale tijdperk biedt. Verder worden onderzoek en innovatie uitgevoerd op de strategieën, methodologieën en instrumenten die nodig zijn om een dynamisch en duurzaam cultureel erfgoed in Europa mogelijk te maken, in reactie op klimaatverandering en natuurrampen en overige rampen. Er komt bijzondere nadruk te liggen op convergerende technologieën en op multidisciplinair onderzoek en multidisciplinaire innovatie voor methodologieën, producten en diensten in de sector van het culturele erfgoed²¹.

Ook worden er een beleidskader voor EU-onderzoek en innovatie en een agenda voor cultureel erfgoed in het leven geroepen, op basis van de bijdrage van een deskundigengroep

¹⁹ www.jpi-culturalheritage.eu/ en www.heritageportal.eu

²⁰ ec.europa.eu/research/infrastructures/pdf/esfri-strategy_report_and_roadmap.pdf

²¹ Besluit 2013/743/EU van de Raad van 3 december 2013 tot vaststelling van het specifieke programma tot uitvoering van Horizon 2020

op hoog niveau, die zich zal buigen over innovatieve en duurzame investeringen, financiering en het beheer van cultureel erfgoed. De aanpak zal gericht zijn op meerdere belanghebbenden en op samenleving en ondernemerschap, en beleidsondersteuning bieden op het niveau van de Europese Unie en de lidstaten.

Het Sociale Platform voor Reflexieve Samenlevingen zal ook onderzoekers, belanghebbenden en beleidsmakers samenbrengen om beleidskwesties breed aan de orde te stellen. Het platform zal de Commissie helpen een innovatieve en gerichte onderzoeksagenda vast te stellen, met inbegrip van cultureel erfgoed en culturele uitingen in Europa²².

Ons erfgoed toegankelijk maken en op grote schaal beschikbaar stellen in het digitale tijdperk

De digitalisering van het erfgoed draagt bij tot de Europese Agenda voor Cultuur door de publieke toegang tot verschillende vormen van cultuur- en taaluitingen te verbeteren. De digitalisering van cultureel erfgoed, waardoor het online toegankelijk wordt, en de ondersteuning van de economische exploitatie ervan zijn ook activiteiten die centraal staan op de digitale Agenda voor Europa. Door digitalisering worden de mogelijkheden om kennis te nemen van erfgoed en om doelgroepen te bereiken vermenigvuldigd; digitale instrumenten zoals 3D-scannen kunnen het behoud en de restauratie van fysiek cultureel erfgoed vergemakkelijken.

Het culturele platform **Europeana** (www.europeana.eu) biedt nu toegang tot circa 30 miljoen culturele objecten van meer dan 2 500 organisaties: de middelen van de Europese culturele instellingen zijn nu internetvriendelijker en op grotere schaal opnieuw te gebruiken. Europeana helpt bij het ontwikkelen en uitvoeren van normen en interoperabiliteit op dit terrein, en biedt een omgeving waar culturele beroepsbeoefenaars digitale deskundigheid delen. Zo kunnen de Europeanen betrokken raken bij hun culturele erfgoed en hun eigen ervaringen bijdragen, bijvoorbeeld aangaande belangrijke historische gebeurtenissen als de eerste Wereldoorlog.

Er blijven echter uitdagingen bestaan: de digitale culturele inhoud moet naar behoren worden beheerd, onderhouden en bewaard; online rechten moeten worden vereffend, en er moet materiaal beschikbaar komen in machinaal leesbare vorm, overeenkomstig open standaards, met een minimale resolutie, interoperabiliteit en rijke metagegevens.

Een aantal van deze uitdagingen wordt op EU-niveau aangepakt door **Richtlijn 2003/98 inzake het hergebruik van overheidsinformatie**²³, terwijl lidstaten in **Aanbeveling 2011/711/EU**²⁴ betreffende de digitalisering en online toegankelijkheid van cultureel materiaal en digitale bewaring wordt verzocht de beschikbaarheid van gegevensbanken met informatie over rechten op Europees niveau (zoals ARROW) te bevorderen, en de voorwaarden te scheppen voor een wettelijk kader ter ondersteuning van licentiemechanismen voor de grootschalige digitalisering en grensoverschrijdende toegankelijkheid van werken die uit de handel zijn.

Dankzij een aantal EU-projecten is online toegang tot zeldzaam materiaal nu mogelijk. Dankzij het project **Europeana Regia** zijn duizend zeldzame en kostbare manuscripten uit de Middeleeuwen en de Renaissance gedigitaliseerd. Andere projecten zijn gericht op het

²² ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/opportunities/h2020/topics/2102-reflective-9-2014.html

²³ Richtlijn 2003/98/EG van het Europees Parlement en de Raad van 17 november 2003 inzake het hergebruik van overheidsinformatie.

²⁴ Aanbeveling 2011/711/EU van de Commissie van 27 oktober 2011 betreffende de digitalisering en onlinetoegeankelijkheid van cultureel materiaal en digitale bewaring

potentieel voor creatief hergebruik van digitaal cultureel materiaal, zoals **Europeana Creative** en **Europeana Space**.

De EU heeft de cinematografie erkend als een essentieel onderdeel van het Europees erfgoed; derhalve hebben het Europees Parlement en de Raad de lidstaten aanbevolen ons cinematografische erfgoed systematisch te verzamelen, te behouden en te restaureren en het gebruik ervan voor culturele en educatieve doeleinden te vergemakkelijken²⁵. De Commissie ziet toe op de toepassing van deze aanbevelingen²⁶ en vergemakkelijkt de uitwisseling van beste praktijken in het kader van de cinemadeskundigengroep/subgroep cinematografisch erfgoed²⁷. Het cinematografisch erfgoed is ook essentieel voor de nieuwe mededeling van de Commissie: De Europese film in het digitale tijdperk: een brug slaan tussen culturele diversiteit en concurrentievermogen²⁸.

Bevordering van samenwerking, bewustmaking, het belonen van topkwaliteit, het bevorderen van de EU vlaggenschipinitiatieven en gedenken

Het nieuwe programma **Creatief Europa** bouwt voort op het vorige cultuurprogramma van de Europese Unie en zal grensoverschrijdende samenwerking ter bevordering van de modernisering van de erfgoedsector ondersteunen. Het zal ook het maatschappelijk middenveld beter in staat stellen grensoverschrijdend op te treden door netwerken en platforms te ondersteunen. Aangezien het ontwikkelen van doelgroepen een belangrijke prioriteit van het programma is, zal de erfgoedsector worden aangemoedigd te experimenteren met nieuwe manieren om een diverser publiek te bereiken, onder wie jongeren en immigranten.

De rijkdom van het Europese culturele erfgoed en de inspanningen om het te beschermen, verdienen grotere bekendheid onder Europese burgers. Dit is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van nationale en lokale overheden en van de erfgoedsector, maar de EU levert ook een bijdrage met een aantal pan-Europese initiatieven.

Elk jaar in september kunnen meer dan 20 miljoen mensen in 50 Europese landen duizenden zelden geopende locaties en unieke evenementen bezoeken in het kader van **de Europese Erfgoeddagen**. Dit lokaal geleide initiatief wordt door de Commissie en de Raad van Europa gezamenlijk ondersteund.

De Europese Unie stimuleert de bewustmaking van het erfgoed via de **Prijs voor Cultureel Erfgoed van de Europese Unie/de "Europa Nostra"-prijzen** die voorbeeldige erfgoedprestaties belonen. Tot op heden hebben 387 locaties en projecten deze prestigieuze onderscheidingen ontvangen.

De **culturele hoofdsteden van Europa** (ECoC) is een ander cultureel vlaggenschipinitiatief dat het potentieel grote sociale en economische rendement op investeringen in erfgoed aantoonst. Uit sommige ECoC-evaluaties blijkt een rendement dat kan oplopen tot acht euro voor elke bestede euro. De ECoC-titel kan ook aanzienlijk sociaal en economisch erfgoed creëren, met name wanneer dit is ingebed in een op cultuur en creativiteit gebaseerde ontwikkelingsstrategie op de lange termijn (zoals in Essen, Lille en Genua).

²⁵ Aanbeveling 2005/865/EG over cinematografisch erfgoed en het concurrentievermogen van verwante industriële activiteiten

²⁶ Verslagen van 2008, 2010 en 2012 beschikbaar op ec.europa.eu/digital-agenda/en/protection-film-heritage

²⁷ ec.europa.eu/digital-agenda/en/cinema-expert-group-subgroup-film-heritage

²⁸ ec.europa.eu/culture/library/reports/com272_en.pdf

Het EU-optreden zal speciaal zijn gericht op bewaring van de herinnering aan belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis van de Europese integratie, en vooral de tragische gebeurtenissen – zoals met betrekking tot de wereldoorlogen – die de geschiedenis van afzonderlijke Europese staten ontstijgen. Op intergouvernementeel niveau belicht het **Europees erfgoedlabel** erfgoedlocaties die de Europese integratie, idealen en geschiedenis belichamen. Het is nu een volwaardig EU-initiatief; de eerste onderscheidingen werden in april 2014 uitgelooft.

Het onderdeel "Europees gedenken" van het programma **Europa voor de burger** heeft tot doel een bezinning te bevorderen op de oorzaken voor het ontstaan van totalitaire regimes in de Europese geschiedenis. De activiteiten hebben ook betrekking op andere bepalende momenten en ijkpunten in de recente Europese geschiedenis. Dit onderdeel heeft tot doel tolerantie, wederzijds begrip, interculturele dialoog en verzoening te bevorderen, ter verwerking van het verleden en om aan de toekomst te bouwen.

2.2. Een katalysator voor creativiteit en groei: een beter gebruik van het economische potentieel van het culturele erfgoed van de EU

Benutting van de mogelijkheden van het cultureel erfgoed voor de lokale en regionale ontwikkeling

Het EU-cohesiebeleid en het beleid voor plattelandontwikkeling kunnen worden ingezet om de restauratie van cultureel erfgoed te bevorderen, om culturele en creatieve bedrijfstakken te ondersteunen en om de opleiding en modernisering van de vaardigheden van vakmensen in de culturele sector te financieren.

Het behoud, de promotie en het beheer van cultureel erfgoed wordt momenteel ondersteund door de **EU-structuur- en investeringsfondsen (ESI)**. In 2007-2013 heeft het Europees Fonds voor regionale ontwikkeling 3,2 miljard EUR toegewezen voor de bescherming en het behoud van cultureel erfgoed, alsmede 2,2 miljard EUR ter ontwikkeling van culturele infrastructuur, en ten slotte 553 miljoen EUR voor culturele diensten, die ook hebben geprofiteerd van cultureel erfgoed.

In de periode 2014-2020 zullen de ESI-investeringen in erfgoed onder bepaalde voorwaarden subsidiabel blijven, door middel van directe financiering maar ook door middel van investeringen in stadsvernieuwing, duurzame ontwikkeling en ondersteuning van het midden- en kleinbedrijf (MKB).

In het kader van het **Europees Fonds voor regionale ontwikkeling** moeten investeringen in cultuur en erfgoed deel uitmaken van strategieën voor geïntegreerde en duurzame economische ontwikkeling. Het kan een breed scala aan activiteiten bestrijken in de publieke, non-profit en particuliere sectoren (met name het MKB), en investeringen plegen die rechtstreeks bijdragen aan de doelstellingen en investeringsprioriteiten van het Fonds. Investeringen in kleinschalige culturele infrastructuur als onderdeel van een territoriale strategie dienen bij te dragen aan de ontwikkeling van eigen potentieel en aan de bevordering van sociale inclusie en levenskwaliteit, met name onder gemarginaliseerde gemeenschappen, door de toegang tot culturele en recreatieve diensten zowel in een stedelijke als plattelandsomgeving te verbeteren.

Het **Europees Landbouwfonds voor plattelandontwikkeling** zal doorgaan met het ondersteunen van de instandhouding en opwaardering van het culturele erfgoed op het platteland (ten bate waarvan 1,2 miljard EUR uit 2007-13 werd geïnvesteerd), en het **Europees maritieme en Visserijfonds** zal door de gemeenschap gedragen

ontwikkelingsprojecten ter bevordering van cultureel erfgoed in visserijgebieden financieren – met inbegrip van maritiem cultureel erfgoed.

Bovendien blijven in de programmaperiode 2014-2020 mechanismen voor financiële engineering (bv. in de vorm van eigen vermogen, leningen of garanties) ten goede komen aan stadsvernieuwingsprojecten, met inbegrip van cultureel erfgoed. Er is een nieuw Financieel instrument Technisch Adviesplatform (FI-TAP) in voorbereiding, ter vervanging van het beleidsinitiatief JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas), ontwikkeld door de Europese Commissie in samenwerking met de Europese Investeringsbank en de Ontwikkelingsbank van de Raad van Europa.

Bevordering van het toerisme rond Europees cultureel en industrieel erfgoed

De Commissie bevordert de ontwikkeling van duurzaam, verantwoord en kwalitatief hoogwaardig toerisme, met inbegrip van producten die te maken hebben met cultureel en industrieel erfgoed. Behalve dat zij het programma van de Raad van Europa betreffende culturele routes ondersteunt, verleent de Europese Unie subsidies voor het creëren en verbeteren van de Europese culturele routes die door meerdere landen lopen en in één verhaal worden samengebracht, zoals de "EU luchtroute", die erop gericht is Europa aan de Wereldwijde Tour van Astro-toerisme toe te voegen, of de "Europese bevrijdingsroute" die de gebeurtenissen van 1944-45 als thema heeft. Vaak koppelen deze routes koppelen minder bekende bestemmingen aan elkaar, en dragen ze aldus bij aan een diversificatie van het toeristische aanbod, en een vermindering van de druk op andere plaatsen.

Europa's rijke culturele erfgoed onder water – scheepswrakken en archeologische vindplaatsen die als gevolg van zeespiegelstijging zijn verzwolgen – is grotendeels verborgen en wordt bedreigd door toenemende menselijke activiteiten op zee. Het economisch potentieel wordt niet benut. De Commissie heeft plannen opgesteld om kaarten van deze locaties beschikbaar te stellen, de locaties te beschermen door te zorgen dat ze worden opgenomen in plannen voor ruimtelijke ordening, en hun potentieel te realiseren door een toeristenindustrie langs de kust te ontwikkelen die mogelijkheden biedt voor een minder precare werkgelegenheid²⁹.

Oude vaardigheden nieuw leven inblazen en nieuwe vaardigheden ontwikkelen.

Een groot probleem voor de erfgoedsector is de geleidelijke verdwijning van traditionele vaardigheden en ambachten. Demografische ontwikkelingen verergeren deze situatie zodat er spoedig een tekort aan geschoolde arbeidskrachten kan ontstaan. Er is grote vraag naar nieuwe vaardigheden – zoals in de informatietechnologie – maar het aanbod is vaak schaars.

Aan erfgoed gerelateerde beroepen moeten aantrekkelijker worden gemaakt en er moeten meer mogelijkheden komen voor bijscholing. De door bijvoorbeeld het **Europees Sociaal Fonds** geboden mogelijkheden komen daarbij van pas.

Het **programma Erasmus +** bouwt voort op de resultaten van het programma een leven lang leren, biedt meer mogelijkheden voor mobiliteit en bestrijdt verschillen in vaardigheden door ondersteuning van transnationale partnerschappen tussen ondernemingen, hoger onderwijs en beroepsonderwijs en opleidingsinstellingen. Kennisallianties (voor instellingen voor hoger onderwijs) en allianties voor sectorspecifieke vaardigheden (voor beroepsonderwijs en opleidingen) kunnen helpen opleidingsprogramma's op te zetten en te leveren die voldoen aan de nieuwe behoeften van de verschillende sectoren en voor een betere aansluiting op de

²⁹ COM (2014) 254 over innovatie in de blauwe economie; COM (2013) 133 over maritieme ruimtelijke ordening.

arbeidsmarkt zorgen. De culturele-erfgoedsector is goed toegerust om voordeel te putten uit dergelijke initiatieven.

De inspanningen die op dit moment worden geleverd om binnen de **Europese classificatie van vaardigheden, competenties en beroepen (ESCO)** aan erfgoedgerelateerde beroepsprofielen te ontwikkelen, zullen ook de transparantie van kwalificaties verbeteren en de grensoverschrijdende mobiliteit van gespecialiseerde werknemers vergemakkelijken.

2.3. Cultureel erfgoed in de externe betrekkingen van de EU

Cultuur is een belangrijke aspect van de Europese publieksdiplomatie – wij delen onze culturele waarden en onze financieringsprogramma's met onze partners. Zo wordt de weg vrijgemaakt voor sterkere banden tussen personen en organisaties.

De Europese Unie en haar lidstaten zijn actief in multilaterale fora en organisaties die zich bezig houden met beleid op het gebied van cultureel erfgoed, zoals de **Raad van Europa**³⁰ en **UNESCO**³¹, en voeren een bilaterale dialoog met derde landen en regio's waar erfgoed een belangrijke rol speelt.

Het buitenlands beleid van de EU geeft ook blijk van een groeiend besef van de risico's waaraan het erfgoed wordt blootgesteld, en van de voordelen van goed opgezet en uitgevoerd erfgoedbeleid om duurzame ontwikkeling, economische groei ten gunste van de armen en vreedzame betrekkingen te bevorderen.

Dit biedt de EU de kans om zich buiten de grenzen van de Unie te manifesteren. Er is een groeiende mondiale vraag naar Europese deskundigheid op het gebied van erfgoed³² en veel lidstaten zijn bereid hun knowhow ten aanzien van bescherming van locaties te delen en partnerlanden te helpen duurzame, op gemeenschappen gebaseerde strategieën te ontwikkelen.

Versterking van materieel en immaterieel erfgoed en bestrijding van illegale handel zijn prioriteiten in de **samenwerking tussen de EU en Afrika**. Aan erfgoed gerelateerde onderwerpen komen eveneens aan de orde in de **ontmoeting Azië-Europa (ASEM)** en in **beleidsdialogen** die de Commissie voert met strategische partners zoals China, India, Brazilië en de landen van het Europees nabuurschapsbeleid. In de **mediterrane regio**³³ bedroeg de EU-ontwikkelingshulp voor de erfgoedsector de afgelopen drie jaar meer dan 70 miljoen EUR. In Zuidoost-Europa hebben de Raad van Europa en de Europese Commissie het **Ljubljana proces**³⁴ gezamenlijk uitgevoerd. Uitgangspunt van dat proces is dat erfgoedprogramma's bijdragen tot de stabiliteit en de ontwikkeling van een democratische,

³⁰ De Kaderconventie van de Raad van Europa 2011 over de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving (Faro-overeenkomst), koppelt op innovatieve wijze het gemeenschappelijk erfgoed van Europa aan mensenrechten en grondrechten. Het bevat ook een definitie van erfgoed die zeer invloedrijk is gebleken.

³¹ De verklaring van Hangzhou, aangenomen op het internationale congres van UNESCO "Cultuur: sleutel tot duurzame ontwikkeling" (15-17 mei 2013), roept op tot volledige integratie van cultuur in de strategieën voor duurzame ontwikkeling wereldwijd en tot intensivering van nationale beleidsmaatregelen en programma's om de bescherming en bevordering van erfgoed veilig te stellen.

³² Zo worden bijvoorbeeld samenwerking in het bestrijden van illegale handel in cultuurgoederen en bescherming van nationale archieven beide uitdrukkelijk vermeld in de slotverklaring van de vierde EU-Afrika-top, 2-3 april 2014.

³³ www.euromedheritage.net/

³⁴ ec.europa.eu/culture/documents/ce_precatalogue_ljubljana_e.pdf

vreedzame en vrije burgersamenleving. Erfgoedbeheer is ook een van de prioriteiten van het **Kyiv-initiatief**³⁵, waarbij de landen die tot het oostelijk partnerschap behoren betrokken zijn.

In toekomstig EU-ontwikkelingsbeleid, en in het licht van de 2011 *Agenda voor verandering*, worden erfgoedmaatregelen beoordeeld op basis van hun relevantie voor ontwikkelingsprioriteiten zoals inspraak van het maatschappelijk middenveld in plaatselijk bestuur, conflictoplossing en bevordering van mensenrechten.

3. DE TE VOLGEN KOERS: VERSTERKING VAN DE SAMENWERKING OP ALLE NIVEAUS.

Samenwerking op EU-niveau kan een beslissende bijdrage leveren – en levert die ook – aan erfgoedbeleid en -bestuur op nationaal en lokaal niveau, waarbij wordt voortgebouwd op artikel 167 VWEU ("... de nadruk leggend op het gemeenschappelijk cultureel erfgoed") en er een meerlagig kader voor meerdere belanghebbenden wordt opgezet.

Er zijn reeds wetgevende maatregelen genomen op gebieden waar de EU bevoegd is, zoals de **milieueffectrapportagerichtlijn 2014/52**, in de recente gewijzigde versie waarvan de eis wordt versterkt dat de lidstaten de gevolgen van bepaalde openbare en particuliere projecten beoordelen op materiële middelen en cultureel erfgoed. In het kader van het programma ter modernisering van de staatssteun is steun voor cultuur- en erfgoedbeheer bovendien opgenomen als een nieuwe steuncategorie in de nieuwe **algemene groepsvrijstellingsverordening**³⁶. De algemene groepsvrijstellingsverordening houdt voor lidstaten een aanzienlijke uitbreiding in van de mogelijkheden om "goede steun" te verlenen aan ondernemingen zonder voorafgaande controle van de Commissie, of dit nu in de vorm is van investeringssteun of exploitatiesteun.

Het volgende **Werkplan voor cultuur** van de Raad, dat in 2015 begint, biedt een kans op intensievere samenwerking tussen de lidstaten in de **Open Coördinatiemethode (OCM)**. De ministers van Cultuur zijn onlangs overeengekomen³⁷ dat erfgoed een prioriteitsgebied moet zijn voor toekomstige werkzaamheden in het kader van de open coördinatiemethode. Belangrijke kwesties in dit verband zijn verbetering van de wetenschappelijke onderbouwing van beleid, innovaties in erfgoedbeheer en het beste gebruik van structuurfondsen en andere EU-programma's. Erfgoed zal ook een rol spelen in de **gestructureerde dialoog van de Commissie met het maatschappelijk middenveld**.

Om de informatie-uitwisseling met de lidstaten en het maatschappelijk middenveld te waarborgen en de raakvlakken tussen nationaal en EU-beleid te versterken, werkt de Commissie aan een verbetering van de toegang tot informatie over beleidsmatige en programmatische ondersteuning van de erfgoedsector door middel van een gedetailleerde **inventarisatie** van activiteiten van de diensten van de Commissie, die tegelijk met deze mededeling online wordt gepubliceerd³⁸ en die regelmatig zal worden beoordeeld en bijgewerkt.

Door middel van het programma Creatief Europa is een proefproject ter bevordering van **intercollegiaal leren tussen steden en regio's** gepland, om bij te dragen aan de verspreiding

³⁵ www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kyiv/default_en.asp

³⁶ Verordening (EU) nr. 651/2014 van de Commissie van 17 juni 2014 waarbij bepaalde categorieën steun op grond van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag met de interne markt verenigbaar worden verklaard

³⁷ Conclusies van de Raad inzake cultureel erfgoed als strategische middelen voor duurzame ontwikkeling in Europa, 21 mei 2014.

³⁸ ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/cultural-heritage_en.htm

van goede praktijken in de culturele en creatieve bedrijfstakken, waarbij erfgoed is inbegrepen. In samenwerking met de Raad van Europa zal de Commissie ook op erfgoed gebaseerde en lokaal gedragen ontwikkelingen in de Unie bevorderen, door nieuwe **bestuursmodellen voor meerdere belanghebbenden** vast te stellen en rechtstreekse experimenten ter plaatse uit te voeren.

Erfgoed is, tot slot, een belangrijk aandachtspunt voor het tweejaarlijkse **Europese Forum voor cultuur**. Dat zal zo blijven.

4. CONCLUSIE

Deze mededeling gaat in op de mogelijkheden van de EU om de intrinsieke waarde van het erfgoed te bevorderen en te profiteren van zijn economische en maatschappelijke potentieel. De Europese ervaring leert dat erkenning van het unieke karakter van het eigen erfgoed kan leiden tot belangstelling voor en eerbiediging van het erfgoed van anderen.

De Commissie verzoekt thans alle belanghebbenden om gezamenlijk te onderzoeken hoe de overheidsbeleid op alle niveaus, met inbegrip van de Europese Unie, beter kan worden samengevoegd om de duurzaamheidswaarde van het Europese culturele erfgoed op de lange termijn tot zijn recht te laten komen en een beter geïntegreerde aanpak te ontwikkelen voor de instandhouding en benutting ervan.